

TAXATIE VAN HET AANTAL KNOBBELZWANEN IN NEDERLAND

Th.A. Renssen & R.M. Teixeira

INLEIDING

Een verzoek van het I.W.R.B. om in 1978 mee te doen aan een internationale knobbelzwanentelling, was voor ons aanleiding om alle tellingen en schattingen betreffende deze soort uit de jaren zeventig in ons land eens op schrift te stellen.

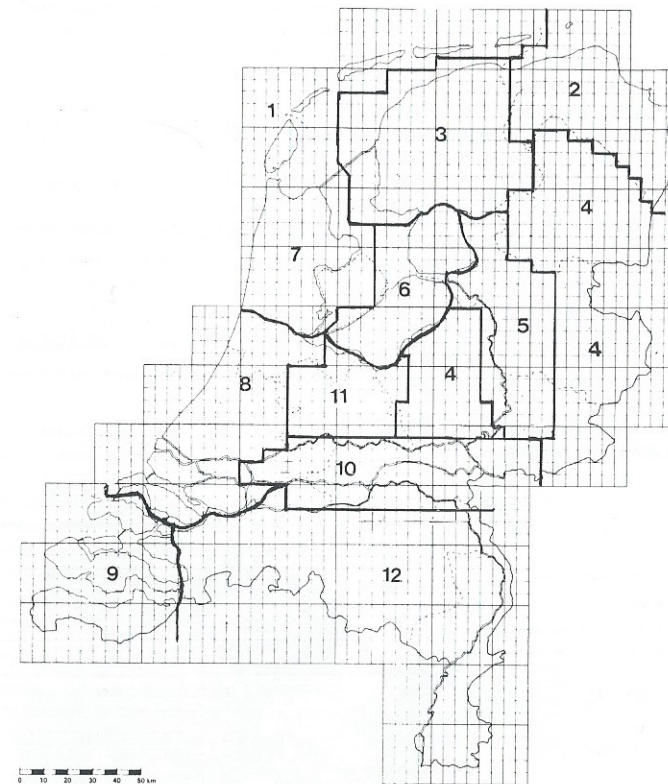
Voor het schatten van het aantal broedparen werd gebruik gemaakt van de gegevens die in 1973-1977 ten behoeve van de "Atlas van de Nederlandse broedvogels" zijn verzameld (Teixeira, 1980). Deze zijn aangevuld met gegevens van de in bewerking zijnde "Avifauna van Groeningen" (E. Boekema, pers.med.).

Voor de niet-broedende knobbelzwanen werd gebruik gemaakt van de in 1971-1975 op de belangrijkste ruiplaatsen onder auspiciën van het R.I.N. gehouden tellingen (Renssen, 1976 en ongepubliceerd), aangevuld met gegevens uit 1973-1978 van de Deltadienst van Rijkswaterstaat hoofdafdeling Milieu en Inrichting (Saeijs & Baptist, 1977), het Staatsbosbeheer Zeeland (G.J. Slob, ongepubliceerd) en G.L. Ouweneel.

METHODE

Het land werd, uitgaande van haar geografische opbouw, verdeeld in 12 regio's (figuur 1). Een vergelijking met de SOVON-gegevens (Teixeira, 1980) toonde aan dat binnen de regio's de dichtheid per blok min of meer gelijk was. Voor iedere regio werd vervolgens het totaal aantal broedparen berekend door het gemiddeld aantal broedparen per blok (berekend uit de blokken waarvan kwantitatieve gegevens bekend waren) te vermenigvuldigen met het aantal blokken in die regio waar de knobbelzwaan zeker broedend werd aangetroffen. Aangezien het broeden van de knobbelzwaan vrij gemakkelijk is vast te stellen, werd aangenomen dat in alle blokken waar "waarschijnlijk" werd gebroed hooguit één broed aanwezig was. De blokken waar "mogelijk" werd gebroed zijn buiten beschouwing gelaten, omdat het volgens de atlascode hier slechts om éénmalige waarnemingen in een potentieel broedbiotoop behoefde te gaan. Het is helaas in het vrije veld niet altijd te constateren of knobbelzwanen wild of tam zijn. Onder wilde

Figuur 1: Verdeling van Nederland in de regio's waarop de schatting van het aantal broedparen is gebaseerd.



knobbelzwanen werden de vogels verstaan die geheel in vrijheid leven en geen eigenaar hebben. In gebieden waar nog knobbelzwanen voor handelsdoeleinden worden gekweekt, zoals in Zuid-Holland, Noord-Holland en Friesland, zal bij de getelde broedparen mogelijk een aantal vogels hebben gezeten die een eigenaar heeft gehad.

RESULTATEN

a. Broedvogels

Volgens figuur 2 werd de knobbelzwaan in 605 (36%) van de 1671 blokken van

5 x 5 km. zeker broedend aangetroffen, in 90 (5%) waarschijnlijk en in 51 (3%) mogelijk.

Uit tabel 1 blijkt dat in Nederland in het midden van de jaren zeventig 2400-2700 broedparen aanwezig zijn geweest. Hiervan broedden er 70-90 op de hogere gronden van Drenthe, Twente, Veluwe en de Achterhoek, de overige in het lage deel van Nederland.

b. Ruiende niet-broedende knobbelzwanen

De vogels die niet aan het broedproces deelnemen beginnen zich eind mei op groot open water te concentreren. Voor

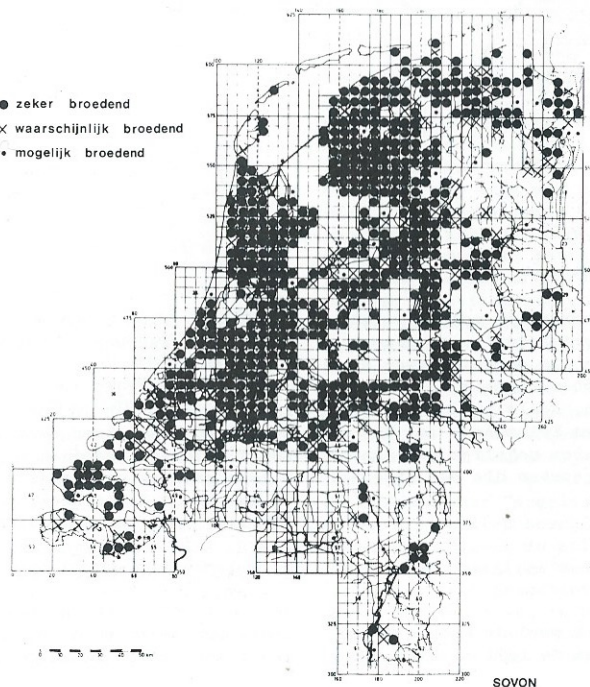
het overgrote gedeelte bestaan deze groepen uit jonge nog niet geslachtsrijpe vogels (de knobbelzwaan is op zijn vroegst eerst in zijn derde levensjaar geslachtsrijp).

Deze trek naar groot open water houdt verband met de grote kwetsbaarheid van de vogels gedurende de volledige slagpenruï die daar plaatsvindt. Deze ruiperiode valt van juni t/m half september. De belangrijkste ruigebieden zijn momenteel IJsselmeer, Ketelmeer, Grevelingen, Veerse Meer en Haringvliet. De in deze gebieden getelde aantallen zijn vermeld in tabel 2. Uit deze tabel blijkt dat in de tweede helft van de jaren zeventig op deze wateren jaarlijks tot minstens ± 6000 knobbelzwanen ruïden. Op de andere meren en plassen in

ons land, inclusief het Lauwersmeer worden ieder jaar slechts kleine groepjes ruïende zwanen aangetroffen. Bij elkaar gaat het hier naar schatting echter om niet meer dan 750-1000 vogels. Uit de tabel blijkt verder dat het aantal ruïende vogels op de grote ruïplaatsen in de loop van de jaren zeventig duidelijk is toegenomen. Vatten we de resultaten van alle tellingen samen dan krijgen we het volgende beeld:

broedvogels	4800 - 5400 exemplaren
ruïers	6750 - 7000 exemplaren
totaal afgerond	11.500 - 12.500 exemplaren,
waarbij de pulli niet zijn meegerekend.	

Figuur 2: Voorlopige verspreiding van de knobbelzwaan als broedvogel in de jaren 1973-1977.



DISKUSSIE

Uit de ringgegevens blijkt, dat de knobbelzwaan in ons land een stand- en zwerfvogel is, zodat de winterpopulatie wel tegen de 15.000 vogels zal bedragen. Volgens Atkinson-Willes (1979) werden tijdens de midwintertellingen in 1967-1976 in ons land maximaal slechts 4500 knobbelzwanen geteld. Dit aantal is een aanzienlijke onderschatting van de werkelijke situatie, omdat bij die tellingen kleine wateren als polder-slotten etc., waar de lokale broedvogels zich ook bij geringe vorst nog ophouden, niet altijd werden meegeteld (L.M.J. v.d. Bergh, mond.med.; W. Ruitenbeek, 1980)

Vóór de Tweede Wereldoorlog broedde de knobbelzwaan in ons land uitsluitend in gevangenschap (parken, plantsoenen, zwanendriften en uitgezet door zwanenhouders bij landbouwers); wilde knobbelzwanen waren in die tijd slechts bekend als wintergast (Eykman et. al., 1941).

Doordat na de oorlog veel van de jongen van de "tamme" zwanen niet meer zoals voorheen werden opgevangen, kwamen steeds meer vogels in het wild tot broeden. De huidige vrij vliegende populatie is dan ook hoofdzakelijk opgebouwd uit nakomelingen van deze tamme knobbelzwanen, aangevuld met enkele wilde soortgenoten, die na strenge winters hier achterbleven (Timmerman, 1957).



Ruïende knobbelzwanen rustend op Markerwaarddijk - aug. 1975

Tabel 1: Berekend aantal broedparen van de knobbelzwaan in Nederland.

nr.	gebied	aantal broedparen
1	Waddeneilanden	5-10
2	Groningen	80-90
3	Friesland	430-470
4	Drenthe, Twente, Veluwe en Achterhoek	70-90
5	West- en Midden-Overijssel	250-270
6	IJsselmeerpolders	50-70
7	Noord-Holland	270-300
8	Zuid-Holland	700-800
9	Zeeland	40-50
10	Grote Rivieren	200-240
11	Utrecht *	230-270
12	Noord-Brabant en Limburg *	45-55
TOTAAL (afgerond)		2400-2700

*) zonder de Grote Rivieren

Tabel 2: Aantal knobbelzwanen op de belangrijkste ruiplaatsen in Nederland.

gebied	1971	1972	1973		1975		1977	1978	
	juli	juli	juli	sept.	juli	sept.	juli	juli	sept.
IJsselmeer	2269	2299	2837	-	4448	-	++1)	++1)	-
Ketelmeer	72	90	+1)	-	154	-	+1)	+1)	-
Veerse Meer	114	140	-	135 2)	-	150 2)	+1)	+1)	136 3)
Grevelingen	0	135	310 5)	239 2)	-	772 2)	12673)	2217 3)	-
Haringvliet	+1)	189	-	233 2)	-	333 2)	3354)	450 4)	-

1) + ten minste honderd aanwezig

1) ++ duizenden aanwezig

2) gegevens Deltadienst Rijkswaterstaat hoofdafd. Milieu en In-richting

3) Staatsbosbeheer Zeeland

4) G.L. Ouweneel

5) A. van Haperen

De overige cijfers werden verkregen door tellingen welke onder auspiciën van het R.I.N. plaatsvonden.



Knobbelzwanen fouragerend op grasland in de Arnhemse polder-febr. 1973

SUMMARY

Kwantitatieve gegevens over de aantallen knobbelzwanen in de jaren vijftig en zestig zijn schaars. Timmerman gaf in 1969 in een voorlopig rapport een aantal liggend tussen de 1300 en 2500 broedparen. Dit is duidelijk minder dan de 2400 - 2500 paren die wij voor het midden van de jaren zeventig hebben berekend. Deze stijging loopt parallel met de toeneming van het aantal ruiers zoals wij dat in de jaren zeventig vonden op het IJsselmeer en Grevelingen.

In verband met deze toename is het interessant om deze inventarisatie over enige tijd te herhalen.

In this paper data on the numbers of breeding and non-breeding mute swans in The Netherlands during the 1970's are presented. According to the data gathered for the Dutch Atlas Project in 1973-1977 the total number of breeding pairs amounts 2400 - 2700 (fig. 2). The number of moulting swans is estimated at 6750 - 7000 birds in 1975 - 1978. Non-breeding swans moult mainly at large areas of open water e.g., the IJsselmeer and Grevelingen (table 2). The total population amounts 11,500 - 12,500 birds and an unknown number of pulli. During the Sixties and Seventies, numbers of breeding and non-breeding birds have increased.

LITERATUUR

- Atkinson Willes, G.L. 1979. Vogelaars in 57 landen telden hun watervogels. De Lepelaar 65: 25-27.
- Eykman, E. et al. 1941. De Nederlandsche vogels, deel II. Wageningen.
- Renssen, T.A. 1976. Niet-broedende knobbelzwanen op het IJsselmeer en Ketelmeer. Vogeljaar 24: 14-16.
- Ruitenbeek, W. 1980. Verschillen tussen aantallen in de zomer en in de winter getelde knobbelzwanen. Watervogels 5: 25-26.
- Saeijs, H.L.F. & H.J.M. Baptist. 1977. Vogels in de Deltawateren van Zuid-West-Nederland, overzicht simultaantellingen 1972 t/m 1976. Rijkswaterstaat Deltadienst hoofdafdeling Milieu en Inrichting. Nota nummer 77 - 34.
- Teixeira, R.M. 1980. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland. 's-Graveland.
- Timmerman, A. 1957. "Wilde" knobbelzwanen (Cygnus olor) op het waterwildreservaat Het Zwarte Meer. Limosa 30: 183-191.
- Timmerman, A. 1969. Provisional Report on the occurrence of Swans in the Netherlands. Rijksinstituut voor Natuurbeheer; gestencild rapport.

Adressen: Th. A. Renssen,
Rijksinstituut voor Natuurbeheer.

R.M. Teixeira,
Stichting Ornithologisch Veldonderzoek
Nederland.

